

Мирјана НАЈЧЕВСКА

НИЧП ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА: АКТУЕЛНА СОСТОЈБА, ПРЕДИЗВИЦИ И МОЖЕН РАЗВОЈ

Човековите права не се споредна работа која патем се решава, туку суштина на демократијата

Вовед

Узградбата на демократскиот систем од современ вид и прифаќањето на владеењето на правото како принцип на функционирање на државата, се директно поврзани со нивото на разбирање на човековите права и слободи, застапеноста на перспективата на човековите права и слободи во легислативата и создавањето соодветни механизми за заштита на човековите права и слободи.

Промовирање на концептот на човековите права и основни слободи како базичен во структурирањето на современата држава, подразбира соодветна легислатива, разработени политики и стратегии за имплементација и институционална поддршка во операционализацијата.

Авторката е професорка по Право и Човекови права на Универзитетот “Св. Кирил и Методиј” Скопје и експертка на ООН

Институционалната поддршка мора да биде разбрана како поли-димензионална, односно, институциите треба да имаат способност да промовираат, образуваат, спроведуваат во практика и да заштитуваат.

Процесот на градење институционална поддршка на промоцијата и имплементацијата на концептот за човековите права и основни слободи, се одвива паралелно, на национален и на меѓународен план. Практиката на формирање посебни тела кои ќе имаат мандат поврзан со промоцијата и практикувањето на човековите права постепено пробива од раните педесетти години, за да кон крајот на 80-тите и почетокот на 90-те години добие статус на *conditio sine quae non* (услов без кој не се може) (National Human Rights Institutions, 2010).

Посебно значаен е моментот кога меѓународната заедница активно се инволвира во поттикнувањето и поддржувањето на процеси коишто го стимулираат институционализирањето на промоцијата и заштитата на човековите права и иницирањето прецизни нормативни решенија коишто ќе ја олеснат активната улога на индивидуите во овие процеси.

Формирањето на вакви тела станува дел од развојот на демократијата¹, и секоја држава што работи на имплементација на меѓународните стандарди поврзани со човековите права и слободи и посебно на еднаквоста и борбата со дискриминацијата, треба да формира посебно тело/телана ниво на НИЧП.

НИЧП може да се дефинираат на различни начини. Можеби една од наједноставните дефиниција е дека: НИЧП се државни структури (агенции) чија основна цел е имплементација на меѓународните норми за човековите права на национално ниво - Алатка на промоцијата, заштитата и контролата (Cardenas, 2001, п.1). Тоа се организации спонзорирани и финансирани од државата, со уставно или законски дефинирана структура и мандат, и со овластувања кои им овозможуваат промовирање и заштита на човековите права на национално ниво. НИЧП е механизам преку којшто државата ја исполнува својата обврска „да ги преземе сите соодветни активности“ за да обезбеди практикување на сите меѓународно признаени човекови права на национално ниво (Andersen, 2002, p.4).

1 Поголем број од телата за промоција и заштита на човековите права се формирани во последните две декади, меѓутоа има и такви коишто имаат долга традиција на постоење и функционирање (на пример, Комисијата за расна еднаквост на Велика Британија постои од 1976 година).

Формалната меѓународна рамка е исцртана од страна на ООН со донесувањето на Париските принципи (1993 година)² и нагласена во 2002 година во извештајот на генералниот секретар на ООН во кој се вели дека: “градењето на силни институции за човекови права на национално ниво е нешто што да долг рок ќе осигура заштита и унапредување на истите. Зајакнувањето на националниот систем на заштита [...] треба да биде примарната цел на Организацијата“ (Anan, 2002).

Создавањето на НИЧП и нејзиното акредитирање³ согласно Париските принципи, само по себе е знак дека земјата сериозно ги сфаќа своите одговорности поврзани со човековите права, а силата на оваа посветеност се мери преку степенот на независност на НИЧП кој е обезбеден во државата и распонот на овластувањата и средствата коишто и се дадени со цел постигнување максимална ефикасност во своето дејствување.

Во практиката, овие институции имаат прифатено многу различни форми и функции кои зависат од националниот контекст во кој се развиваат и дејствуваат. (Kjærum, 2003, p.16)⁴ Како пример за комплексниот пристап на одделни држави кон формирањето национални институции може да се посочи моделот развиен во Северна Ирска.⁵

Во 1991 година Република Македонија усвои визија за развој на државата како демократска, социјална и базирана на концептот за човековите права и основни слободи. Тргувајќи од оваа визија човековите права и основни слободи стануваат дел од Уставно гарантираните вредности и го завземаат почетното, примарно, место во

2 Достапни на <http://www.nhri.net/pdf/ParisPrinciples.english.pdf>

3 За повеќе информации во врска со акредитирањето можете да се обратите на следниот линк: <http://nhri.ohchr.org/EN/ICC/ICCAcreditation/Pages/SCA-Reports.aspx>

4 За различни видови НИЧП види: M.Kjærum, (2003), National human rights institutions Implementing human rights, e Danish Institute for Human Rights, ISBN: 87-90744-72-1 (stregkode EAN 9788790744724), http://www.humanrights.dk/files/Importerede%20filer/hr/pdf/n_h_r_i_h_fte_eng.pdf

5 Во моментот на територијата на Северна Ирска функционираат повеќе независни институции кои имаат различен делокруг на работа, меѓутоа постојат и евидентни области на преклопување како од функционален така и од аспект на целните групи кон коишто е насочено нивното делување: Комисија за човекови права (<http://www.nihrc.org>), Омбудсман на Северна Ирска (<http://www.ni-ombudsman.org.uk>), Полициски Омбудсман (<http://www.policeombudsman.org>), Затворски Омбудсман (<http://www.niprisonerombudsman.gov.uk>), Независен мониторинг борд за затвори (<http://www.imb-ni.org.uk>), Комисија за еднаквост (<http://www.equalityni.org/site/default.asp?secid=home>), Комисија за разгледување на кривични случаи (<http://www.csrc.gov.uk/>).

текстот на Уставот (глава II од Уставот на Република Македонија). Тие се дефинирани како права кои имаат судска заштита и тоа во итна постапка (чл.50 од Уставот). Ова е зајакнато со членот 118 и определбата: “Меѓународните договори што се ратификувани во согласност со Уставот се дел од внатрешниот правен поредок и не можат да се менуваат со закон.”

Во актуелниот момент, во Република Македонија постојат три уставно дефинирани и едно законски дефинирано тело за заштита на човековите права:

- Народен правобранител (чиј мандат е заштита на уставните и законските права на граѓаните и на сите други лица кога тие се повредени од органите на државната управа и од други органи и организации што имаат јавни овластувања);⁶
- Комисија за заштита од дискриминација;⁷
- Постојана парламентарна анкетна комисија за заштита на човековите права (чиј мандат е поврзан со утврдување на одговорност на носителите на јавните функции);⁸
- Комитет за односи меѓу заедниците.⁹

Со закон се формирани и неколку други тела кои имаат специфична (пред се посредна) улога во заштитата на човековите права (како што е Државната комисија за спречување на корупција)¹⁰.

Постојаната анкетна комисија за човекови права, Антикорупциската комисија и Советот за меѓуетнички односи, претставуваат специјализирани структури коишто покриваат одредени области од промоцијата и заштитата на човековите права, меѓутоа тие ја немаат комплексноста на НИЧП (како од аспект на процедурите на формирање и потребната независност, така и од аспект на содржините кои се предмет на нивниот интерес/мандат).

Моментално, како најблиски институции до принципите врз кои се формираат НИЧП може да се сметаат Народниот правобранител (Омбудсман) и Комисијата за заштита од дискриминација, и покрај тоа

6 Уреден според Законот за Народниот правобранител, “Сл. весник на Р Македонија” бр.60/03 од 22.09.2003 година

7 Повеќе информации за Комисијата на нивната официјална интернет страна: <http://www.kzd.mk/mk/>

8 Повеќе информации за постојаната анкетна комисија на официјланата интернет страна на Собранието на Република Македонија: <http://www.sobranie.mk/?ItemID=B029F595A44B0049BB0C38372A2CEF54>

9 Уредена со Уставот на Република Македонија (чл. 76, 77 и 78)

10 Според Законот за спречување на корупцијата, “Сл.весник на Р Македонија” бр. 28/02 од 18.04.2002 година.

што ниту една од овие две институции не е акредитирана врз основа на Париските принципи.¹¹

Историјатот на настанувањето на овие две институции е во голема мера истоветен. Имено, формирањето и на двете институции е иницирано од страна на невладиниот сектор (со многу јасна заложба за формирање на институција за човекови права со широка надлежност и промотивна улога), идеите не се прифатени од страна на власта, а формирањето е започнато како резултат на иницијативи и притисок направен од страна на меѓународната заедница.¹²

Првиот проблем на формирањето и работата на телата кои може да се идентификуваат како НИЧП е токму отсуството на свест за нивната неопходност во изградбата на системот на демократија и владееше на правото, како од страна на граѓаните така и уште повеќе од страна на политичките структури. Самите иницијативи за формирање на овие тела, расправите кои се организираат во функција на нивно профилирање и поддршката која ја добиваат, се поврзани со многу

11 Всушност, Народниот правобранител има добиено акредитација Б, што значи дека е означен како “нецелосна услогласеност со Париските принципи”.

12 Формирањето на институцијата Народен правобранител може да ја проследиме од почетокот на 1991 година. Имено во Ноември 1991 година, во Уставот на Република Македонија во членот 77 став (1) е испишано дека “Собранието избира народен правобранител“ и понатаму во ставот (2) дека “Условите на избор и разрешување, надлежноста и начинот на работата на народниот правобранител се уредуваат со закон“. Во 1994 година поднесен е Нацрт закон за народниот правобранител, а во 1995 година се иницирани неколку расправи кои не побудија некое поголемо внимание кај јавноста и во кои не беше вклучена научната и стручна јавност. После ова настапува застој кој трае 2 години во кога не се превземаат никакви активности и и покрај настојувањата на цивилното општество да се оживее процедурата, нема никаква реакција од страна на власта. Во 1998 година, под притисок на меѓународната заедница (посетата на Елизабет Пен - United Nations Special Rapporteur on the situation of Human Rights in the Republic of Croatia, FRY, Bosnia and Herzegovina and FYRMacedonia, 27.9.1995 – 15.1.1998) повторно се отвора и во рекордно време се донесува законската регулатива.

Законот за спречување и заштита од дискриминација (врз основа на кој е формирана и комисијата за заштита од дискриминација) е инициран во 2004 година од страна на Хелсиншкиот комитет. Изработен е Нацрт на закон кој е понуден на парламентарците како работна верзија со цел отворање на процесот на дискусии и формално поставување на дневен ред. Иницијативата е поддржана од страна на 30 парламентарци, меѓутоа во ниту еден момент не е поставена на дневен ред пред Собранието. Во 2010, под притисок на меѓународната заедница (препораки поставени во рамките на пристапувањето кон ЕУ), во рекордно кратко време е изработен законот и на крајот од 2010 е формирана Комисијата за заштита од дискриминација.

тесен круг на организации/експерти и во ниту еден момент не добиваат поширока поддршка. Можеби, токму во ова може да се побараат и изворите на дел од натамошните недоследности кои ги карактеризираат овие институции (како од аспект на структурата, така и од аспект на содржината на нивното делување).

Наспроти на ова, Македонија се наоѓаше во многу повољна позиција од аспект на условите за формирање на вакви институции. Имено, во отсуство на претходно постоење на тела од ваков вид (кои би требало да се прилагодуваат согласно новите стандарди и вредности) можеше да се спроведе доследна процедура на идентификување на потребите и условите, анализа на можностите и преглед на веќе изградените стандарди и искуствата на другите држави со цел искористување на сите позитивни достигнувања и избегнување на негативните искуства.

Со оваа цел беа изработени неколку струќни анализи наменети како за запознавање на пошироката јавност така и практично употребливи за парламентарците во нивните расправи поврзани со релевантната проблематика.¹³ Уште на самиот почеток и при првите иницијативи, меѓутоа и во натамошните анализи и расправи, беше утврдено дека создавањето на НИЧП според Париските принципи може да има повеќекратно позитивно значење за Република Македонија:

1. Да претставува нов поттикнувачки елемент во имплементацијата на принципите на човековите права којшто ќе обезбеди јасна перспектива на развојот на демократијата и одржливост на институционалните и нормативните промени кои се во тек.
2. Да се појави како додатна позитивна референца во започнатите интеграциски процеси.
3. Да обезбеди соодветно имплементирање на ратификуваните меѓународни договори и соодветно извршување на договорните и извештајните обврски на државата.

¹³ На пример: Томшиќ-Стојковска А., Бошковски Д., (2011), Национални механизми за заштита на Човековите права, Коалиција „Сите за правично судење“, Скопје; Najchevska M., Tasevska A., (2010) Analyze of international standards and best practices, national laws, policies and plans of ant discriminatory legislation, MCMS, Skopje; Najchevska M., (2009), Development of the equality body in Republic of Macedonia, Network – Macedonia without discrimination, EU; Najchevska M. (2009). Challenges and possible solutions in defining the national institution for human rights in the Republic of Macedonia according to Paris principles, European standards for human rights and their implementation in the legal system of the Republic of Macedonia, Macedonian Academy of science and Arts, Skopje.

И во моментот на формирањето и во актуелниот момент несомнена останува потребата од постоење на институции кои може да се акредитираат согласно Париските принципи, а кои во својот мандат ќе опфаќаат:

1. Прибирање податоци за состојбата со човековите права во Република Македонија кои ќе имаат таков квалитет кој ќе овозможи соодветно информирање на релевантните политички фактори и ќе го подобри процесот на донесување одлуки во сферата на човековите права;

2. Мониторинг на состојбата со човековите права во сите сфери од општествениот живот (работењето на државните органи, на јавните служби и на приватниот сектор), со цел релевантно идентификување на приоритетните области на дејствување;

3. Континуирано промовирање на човековите права, дисеминација на знаењето (на ниво на формално и неформално образование) и соодветно информирање на граѓаните за правата и механизмите што им стојат на располагање за нивна заштита;

4. Координација на дејствувањето со соодветните институции на регионално и на меѓународно ниво и воспоставување цврсти канали на соработка и влијание во меѓународните организации (ООН, Советот на Европа, ЕУ);

5. Усогласен настап со настапот на регионалните и меѓународни организации и хармонизација со стандардите на ЕУ.

Во овој контекст може да се формулираат и можните цели за формирање на една или повеќе вакви институции:

1. Подобрување на дефинициите, остварувањето и компаративноста на податоците за човековите права на национално ниво, а во рамките на исти (слични) такви податоци на регионално и на меѓународно ниво;

2. Изработка на објективни анализи и извештаи, студии, процени и друга евиденција поврзана со човековите права;

3. Развој на аналитички капацитети кои ќе обезбедат соодветна имплементација на меѓународните стандарди, подобрување на условите на национално ниво за нивно практикување и промоција на иницијативи и идеи за нивно натамошно надградување и развој (на национално и на меѓународно ниво)

4. Лоцирање на проблемите и на позитивните практики во имплементацијата на човековите права и нивното практикување на национално и на меѓународно ниво

5. Изработка на програми за образование за човекови права (формално и неформално) во основното, средното и високото образование и во рамките на невладиното организирање.

Наспроти на овие иницијативи, образложенија и обиди да се усогласи институционализирањето на заштитата на човековите права со веќе изградените стандарди на меѓународно ниво и искуствата на државите во кои веќе подолго време функционираат ваков вид институции, во практика, законските решенија и посебно изборот и функционирањето на ново-создадените институции бележат видливи и суштински отстапувања и деформации. Како резултат на тоа во Република Македонија во моментот нема ниту една институција која што може да биде акредитирана како институција за човекови права согласно Париските принципи.

Како пример ќе ги посочиме двете институции кои во најголема мера може да се идентификуваат како институции за човекови права: Народниот правобранител и Комисијата за заштита од дискриминација.

И двете институции од формално-правен аспект имаат голем потенцијал да се профилираат како НИЧП. Меѓутоа, недореченостите на легислативниот корпус врз основа на кој се формираат и посебно практиката на нивното функционирање не соодветствуваат на посакуваните цели формулирани во заклучоците од анализите, расправите и препораките кои доаѓаа од домашната и меѓународната експертска јавност.

Што им недостасува на телата формирани во Република Македонија за да станат НИЧП?

Според Париските принципи, за да може една НИЧП да биде акредитирана во рамките на ООН, односно, во регионалните структури на НИЧП, таа треба да поседува одредени карактеристики, односно, да има соодветна структура, капацитети и рамка во која ќе може да ја остварува посакуваната функција.

Доколку се **направи споредба на овие стандарди и барања (Yesilkagit, 2008)** со нормативните и практични решенија кои се аплицираат во формирањето и функционирањето на релевантните институции во Република Македонија, несомнено се наметнува заклучокот дека бараните стандарди не се испочитувани и како резултат на тоа институциите не можат да ја остварат функцијата на НИЧП.

1. Еден од основните предуслови за соодветно и суштинско делување на овие институции е независност гарантирана со устав и/или со закон која подразбира не само втемеленост на формирањето на овие институции во Уставот или специјализиран закон, туку и јасна дефиниција на компетенции кои треба да овозможат промоција

и заштита на човековите права. Посебен аспект на независноста претставува независноста на персоналот што ја сочинува оваа институција која се постигнува со дефинирање на такви процедури на избор/именување кои ќе обезбедат компетентност, непартијност и дејствување во лично својство.

Независноста го претставува првиот камен на сопнување во перцепирањето на постоечките институции во Република Македонија како национални тела за човекови права. Формално-правно и двете институции (Народниот правобранител и Комисијата за заштита од дискриминација) имаат највисок облик на легално гарантирана независност со тоа што се избираат од страна на Собранието на Република Македонија и извештајот за сопственото работење го поднесуваат до Собранието. Меѓутоа, практиката на избор на членовите на институциите, функционалната поставеност и реалните односи со владеачките структури не соодветствуваат на декларираната независност. Народниот правобранител нескриено претставува предлог на една од политичките поартии кои во моментот се наоѓаат на власт и за него воопшто и не се расправа. За Комисијата за заштита од дискриминација формално е распишан конкурс и постои расправа во врска со пријавените кандидати. Меѓутоа од материјалите поврзани со расправата на собраниските тела и Собранието на Република Македонија за именување на членовите на Комисијата може да се изведе заклучок дека сите членови на Комисијата се недвосмислено поврзани со политички партии кои се актуелно на власт (Стенографски белешки од 130та седница на Собранието на Република Македонија, 27. 12. 2010). Овој впечаток го потврдуваат и настапите/ангажманот на дел од членовите на Комисијата во текот на 2011 година (Душко Миновски, Куманово Вести, 19. 05. 2011). Фактички, уште од самиот избор на членовите на Комисијата постои релевантен сомнеж искажан во однос на идната структурна независност на Комисијата.

2. Втор битен стандард на функционирањето на овие институции е автономијата во дејствувањето која се постигнува со воспоставување на однос на одговорност и отчетност пред највисокото законодавно тело на државата (Парламент, Собрание).

Формално-правно и двете релевантни институции ја имаат оваа обврска, меѓутоа во практика ова се сведува на поднесување на годишен извештај пред Собранието, кој не е предмет дури ни на посебна расправа.

3. Битен елемент на НИЧП (посебно во мултиетнички и мултиконфесионални држави како што е Република Македонија) е

плурализмот во структурирањето што, меѓу другото, подразбира воспоставување на колективно раководно тело. Во работата на институцијата треба да се обезбеди релевантна партиципација на претставници на општествените структури ангажирани во промоирањето и заштитата на човековите права (НВО, професионални организации, водечки претставници на филозофската и религиозна мисла, универзитети, експерти поединци од различни области). Во работата на овие институции можат да бидат вклучени и претставници на Парламентот и на владини структури, меѓутоа само во советодавна/ консултативна улога.

Народниот правобранител се профилира како индивидуален орган, за разлика од Комисијата за заштита од дискриминацијата која е дефинирана преку колективното раководење на 7 комесари. Меѓутоа, и двете институции покажуваат голема ригидност од аспект на внатрешната структура. Имено не се води сметка за соодветна застапеност на помалите етнички заедници, застапеност на луѓето со попреченост, ниту пак поголемо учество на невладиниот сектор и цивилното општество. Наспроти на ова, во поновата институција (Комисијата за заштита од дискриминација) дури три члена на раководното тело се вработени во државните структури.

4. НИЧП треба да имаат широки овластувања кои почиваат на универзалните стандарди за човекови права – мандатот на овие институции треба да биде што е можно поширок (како во смисла на областите што се покриваат, така и во однос на формата на сопственото дејствување посебно кога станува збор за активности поврзани со промоцијата и застапувањето на човековите права). Работата на индивидуални случаи и постапките по жалби на граѓани е суштински но не и исклучив или доминантен дел од работењето на овие институции.

И двете институции законски имаат дефинирано многу широк мандат на делување кој покрива и превентивно и реактивно делување (во конкретни случаи на повреди на човековите права), меѓутоа и голем простор на можно истражувачко и аналитичко делување, како и учество во иницирање и менување на законската регулатива од перспектива на човековите права и слободи.

Во изминатиот период Народниот правобранител направи напори за остварување на овој дел од мандатот со подготовка на посебни извештаи и анализи,¹⁴ меѓутоа многу малку или воопшто не ја искористи

14 Достапни на официјалната страна на Народниот правобранител :http://www.ombudsman.mk/ombudsman/MK/posebni_izveshtai.aspx

можноста за иницирање суштински законски промени или активно учество во суштинско менување на легислативата.¹⁵

Комисијата за заштита од дискриминација во текот на првата година од своето постоење се задржа единствено на работа по индивидуални претставки и нема поднесено ниту една иницијатива за промена на закон, нема учествувано во расправи во врска со промени на закони и нема направено посебни анализи од областа на своето делување.

5. Националните институции за човекови права треба да имаат соодветни ресурси - обезбедување материјална самостојност (со дефинирање на посебна буџетска ставка за нивното функционирање и можност за самостојно располагање со доделените средства).

Финансиската независност формално е обезбедена со тоа што и кај двете институции станува збор за посебни буџетски издвојувања наменети за нивното работење. Меѓутоа, самите институции не учествуваат во дефинирањето на потребните средства, а во текот на редовните ребаланси на буџетото вообичаено први на удар доаѓаат токму средствата на овие институции.¹⁶ Ситуацијата кај Комисијата за заштита од дискриминација е дури и подрастична. Имено, согласно Законот за спречување и заштита од дискриминација законски се определени само средства наменети за надоместок за ангажман на комесарите, додека останатите средства се определуваат без вистински критериуми. Во повеќе записници од средбите на Комисијата е утврдена финансиска неможност за функционирање на Комисијата и дадени се предлози за остварување на комуникација со соодветните државни органи со цел надминување на оваа ситуација¹⁷. Со ребалансот на буџетот за 2011 година направено е натамошно прераспоредување на средствата на Комисијата и нивно скратување, кое во голема мера го

15 Во текот на 2011 година Народниот правобранител доставил иницијатива за измена и дополнување на Законот за личната карта со предлог продолжување на рокот за замена на личните карти; за измени на Законот за извршување на санкциите (во врска со користењето на викенд отсутствата на затворениците) и иницијатива за измена и дополнување на Законот за државните службеници (член 35, став 3) со кој вработените во органите на државната управа беа ставени во нееднаква положба во однос на вработените во стопанството и нестопанството при пресметувањето на минатиот труд.

16 За повеќе детални информации на: <http://www.sobranie.mk/default.asp?ItemID=381D76236C897E4591EA00FA7235A3F0> ; <http://utrinski.com.mk/?ItemID=0DFBFF733C88DD41ACFB9DCA68B75BB6>

17 Само како пример: во Записникот од 9.06.2011 се утврдува дека “Комисијата има потешкотии при нејзиното непречено функционирање (плаќање на сметки за струја, телефон, интернет) ...“

загрозува функционирањето на Комисијата.¹⁸

6. За да можат да функционираат соодветно и да ги остваруваат своите надлежности НИЧП треба да имаат соодветно овластување кое ќе им овозможи пристап до документи, органи и личности.

И двете институции го имаат ова овластување и се поставува единствено прашањето за неговото соодветно искористување.

Краткиот преглед на соодветноста на практиката на функционирање на НИЧП во Република Македонија со посакуваните меѓународно воспоставени стандарди и со добрите практики на функционирање на овие институции во другите држави, покажува големи и суштински отстапувања кои може негативно да влијаат врз остварувањето на нивните мандати и евентуалните обиди за акредитација врз основа на Париските принципи.

Уште повеќе, треба да се има предвид дека, Париските принципи се промовираат како минимум стандарди коишто треба да бидат почитувани во структурирањето на НИЧП (Pohjola, 2006), односно, како ориентациона рамка во која државите можат да ги формираат своите сопствени институции. Во оваа смисла, на Париските принципи, може да гледаме и како на компромисни решенија кои би требало да акомодираат различни влади (во многу разновидни политички, економски, историски и културни опкружувања), а не како на правила кои би ги уплашиле и дестимулирале државите во процесот на формирање на вакви институции.

Врз основа на до сега направените анализи и искуствата од работењето на постоечките институции за човекови права, за Република Македонија е потребно формирање/прилагодување на НИЧП која што ќе може да одговори пред сè на барањата за:

1. Промоција и заштита на човековите права, во рамките на што

¹⁸ Во Разделот 02011 – Комисија за заштита од дискриминација, во потпрограма 20 - Заштита од дискриминација, ставката 401 - Основни плати се намалува за 1.324.000 денари, ставката 402 - Приднеси за социјално осигурување се намалува за 492.000 денари, ставката 420 - Патни и дневни расходи се намалува за 85.000 денари, ставката 421 - Комунални услуги, греење, комуникација и транспорт се намалува за 115.000 денари, ставката 423 - Материјали и ситен инвентар се намалува за 50.000 денари, ставката 424 - Поправки и тековно одржување се намалува за 60.000 денари, ставката 425 - Договорни услуги се зголемува за 2.290.000 денари, ставката 426 - Други тековни расходи се намалува за 20.000 денари, ставката 480 - Купување на опрема и машини се намалува за 80.000 денари, ПРЕДЛОГ-ОДЛУКА за прераспределба на средства меѓу буџетските корисници на централната власт и меѓу фондовите на Буџетот на Република Македонија за 2011 година.

треба да се посвети посебно внимание на видливоста на НИЧП и активностите и реакциите поврзани со актуелните случувања на големи нарушувања на човековите права;

2. Засилен советодавен и консултантски статус што подразбира доставување мислења, препораки, предлози и извештаи кои се однесуваат на промоцијата и заштитата на човековите права до Владата, Парламентот и било кој друг релевантен државен орган;

3. Аналитички и истражувачки активност, односно, засилување на активностите поврзани со изградба на бази на податоци поврзани со човековите права и повредите на човековите права во Република Македонија и анализи на постоечките закони и предлозите за нови закони или измени на закони, подзаконски акти и останати документи (посебно од областа на правосудството) од аспект на човековите права;

4. Изработка на стратегии, формулирање на политики и развивање на процедури за имплементација на концептот за човекови права во сите сфери од работењето на државните органи, во јавниот и во приватниот сектор;

5. Активно вклучување со сопствени ставови, реакции, мислења и предлози во ситуации на повреди на човековите права и подготовка на посебни извештаи за глобална ситуација со човековите права во државата и за состојбите во одделни области од посебен интерес;

6. Суштинска соработка на регионално и пошироко меѓународно ниво; Учество во промоција на образованието за човекови права и подготовките на стратегии и програми за обука за човекови права во формалното и неформалното образование;

7. Афирмација на човековите права и активности поврзани со подигање на свеста на населението и мобилизирање на медиумите.

Имајќи ги предвид споменатите барања во однос на делувањето на НИЧП во Република Македонија, основните недостатоци на актуелните институции за човекови права во Република Македонија можат да се идентификуваат во:

1. Ограничената независност (како структурна, така и персонална, финансиска и функционална);

2. Ниските капацитети поврзани со персоналниот состав и нивото на познавање на материјата која се работи;

3. Слабата видливост и препознатливост на овие институции;

4. Нивното отсуство од актуелните случувања и отсуството на соодветни реакции и давање ставови и мислења кои би помогнале како во нивната перцепција од страна на граѓаните така и во остварувањето на нивната едукативна улога.

Заклучок

Промоцијата на идејата за национална институција за човековите права и унапредување на капацитетите за прифаќање, промоција, имплементација и практикување на човековите права преку востановување и обезбедување на одржливи механизми, структури и процедури претставува дел од демократскиот развој на државата и треба да биде поддржана од страна на сите политички фактори во државата.

Во Република Македонија е започнат процесот на формирање вакви институции, меѓутоа тој процес се соочува со голем број недоследности и предизвици.

Потребно е создавање на посебно национално тело за човекови права според Париските принципи или искористување на некое од постоечките и негов натамошен развој и зајакнување, кое ќе може да биде акредитирано пред Меѓународниот координативен комитет за НИЧП.

За да може да биде остварена оваа задача, потребно е:

- Формирање на свест за потребата од постоење на вакво тело (на ниво на цивилно општество, академска јавност, државни структури)
- Создавање група од парламентарци и високи функционери во Владата на република Македонија кои би ја поддржале идејата и би придонесле во формирањето на политичката воља за формирање на вакво тело
- Започнување на самиот процес на имплементација на идејата на ниво на Влада на Република Македонија (скицирање на можната структура, мандат и состав на НИЧП).

Резиме

Националните институции за човекови права претставуваат нов фактор на демократскиот развој на меѓународната сцена. Во Република Македонија постои потреба од формирање на институција за човекови права која би била акредитирана согласно Париските принципи, а нејзиното формирање би претставувало голем исчекор во насока на соодветна имплементација на меѓународните стандарди за човековите права на национално ниво, и начин за поврзување со меѓународните мрежи на овие институции. Постоечките институции за човекови права во Република Македонија не ги исполнуваат бараните стандарди.

Mirjana NAJCHEVSKA

NHRI IN REPUBLIC OF MACEDONIA: CURRENT CONDITION, CHALLENGES AND POSSIBLE DEVELOPMENT

Abstract

The National human rights institutions symbolize a new factor of democratic development on the international scene. In Macedonia there is need for establishment of such institution, which would be accredited in accordance with the Paris Principles, and its formation would be a big step towards the proper implementation of the international human rights standards at national level, and way to connect with the international networks of these institutions.

The existing human rights institutions in Republic of Macedonia do not meet the required standards.

Користена литература

National Human Rights Institutions (History, Principles, Roles and Responsibilities), UNITED NATIONS, New York and Geneva, 2010

Cardenas, Sonia (2001), Adaptive States: The Proliferation of National Human Rights Institutions. Carr Center for Human Rights Policy Working Paper T-01-04.

Work and practice of Ombudsman and national human rights institutions (The) : articles and studies, Garly Andersen, Lisbeth ; Trier Hansen, Thomas ; Olsen, Jens (eds.), (2002), Danish Ministry of Foreign Affairs, [237 p.] , ISBN: 87-90656-25-3

M.Kjærum, (2003), National human rights institutions Implementing human rights, e Danish Institute for Human Rights, ISBN: 87-90744-72-1 (stregkode EAN 9788790744724), http://www.humanrights.dk/files/Importerede%20filer/hr/pdf/n_h_r_i_h_fte_eng.pdf

Томшиќ-Стојковска А., Бошковски Д., (2011), Национални механизми за заштита на Човековите права, Коалиција „Сите за правично судење“, Скопје;

Najchevska M., Tasevska A., (2010) Analyze of international standards and best practices, national laws, policies and plans of ant discriminatory legislation, MCMS, Skopje;

Najchevska M., (2009), Development of the equality body in Republic of Macedonia, Network – Macedonia without discrimination, EU;

Yesilkagit K., Snijders Б., Between Impartiality and Responsiveness. Equality Bodies and Practices of Independence, An Equinet Report | December 2008, ISBN 978-92-95067-19-6

Pohjolainen A., (2006) The Evolution of National Human Rights Institutions - The Role of the United Nations, The Danish Institute for Human Rights